

UDK: 811.163.4'282.2

Izvorni naučni rad

Marijana TOMELIĆ ĆURLIN (Split)

Filozofski fakultet u Splitu

mtomelic@ffst.hr

Anita RUNJIĆ-STOILLOVA (Split)

Filozofski fakultet u Splitu

arunjic@ffst.hr

ČISTA DRUGOST, DRUGOST OD VIŠE NJIH KAO INFORMACIJA

U dijalektološkoj literaturi od velike je važnosti knjiga M. Moguša *Čakavsko narječje. Fonologija* (1977.) u kojoj autor iznosi i tumači fonološke karakteristike koje se smatraju konstitutivnim dijelom čakavskoga jezičnoga mehanizma. Navodeći pojam *alijeteta* kojim označava "čistu drugost, drugost od svih drugih" te *alteriteta* koja se odnosi na "drugost od drugih, ali ne od svih" drugih sustava, Moguš je pokazao razlikovne jezične činjenice koje služe za određivanje pripadnosti pojedinoga govora određenu narječju istoga jezika. Rad se bavi najvišim dokaznim vrijednostima za dokazivanje pripadnosti pojedinoga govora određenu narječju, alijetetima. U radu se izdvajaju pojedini čakavski i kajkavski alijeteti te se daju ispitanicima na prepoznavanje. Namjera je bila ispitati stupanj prepoznavanja značenja navednih čakavskih i kajkavskih leksema na temelju njihovih (morfo)fonoloških značajki i to izvan konteksta te može li se na temelju napisanoga odrediti koji leksem pripada kojem narječju. Osim toga provjeravalo se i razumijevanje (značenje) tih riječi.

Htjelo se utvrditi koliko jedan leksem kao reprezentant pojedinoga narječja može poslužiti pojedincu kao informacija.

Ključne riječi: *alijetet, čakavsko narječje, kajkavsko narječje*

I. UVOD

Dijalektologija se bavi istraživanjem, opisivanjem, tumačenjem, klasificiranjem i rangiranjem jezičnih razlikovnosti među apstraktnim i konkretnim podsustavima istoga jezika (Lukežić, 1998: 12). Ta slojevitost jezičnih razlikovnosti unutar jednoga jezika obogaćuje sustav u cjelini. To u ovom slučaju znači hrvatski jezik!

U dijalektološkoj literaturi od velike je važnosti knjiga M. Moguša *Čakavsko narječje. Fonologija* (1977.) u kojoj autor iznosi i tumači fonološke karakteristike koje se smatraju konstitutivnim dijelom čakavskoga jezičnoga mehanizma. Osim toga, knjizi je kao svojevrsan aneks, dodana i *Karta čakavskoga narječja* zajednički rad dvojice autora M. Moguša i B. Finke u kojoj se navode kriteriji za određivanje pripadnosti mjesnih govora čakavskom narječju.

Razlikovni kriteriji koji služe za određivanje pripadnosti pojedinoga mjesnoga govora određenu narječju, nemaju jednaku vrijednost pa „u takvim slučajevima“, navodi I. Lukežić, „treba baratati hijerarhijskim razinama u njihovu vrijednosnomu smislu te terminima koji pokrivaju sasvim određen i jasno definiran sadržaj“ (Lukežić, 1998: 14). Stoga se razlikuju: jezične činjenice najvišega razlikovnoga ranga, svojstvene cijelomu jednomu narječju, koje su „čista drugost, drugost od svih“ te jezične činjenice nižega razlikovnoga ranga, svojstvene dvama pa i trima narječjima, koje su „drugost od drugih, ali ne od svih“. Prve se nazivaju *alijetetima*, a druge *alteritetima*. Ovima se pridodaju i druge razlikovne činjenice, lokalne i arealne, koje su svojstvene određenoj skupini govora ili određenomu mjestu.

Hrvatski je jezik dijalekatski raščlanjen: on poznaje tri velika narječja – štokavsko, kajkavsko i čakavsko, svaki od njih ima svoje dijalekte, skupine govora, govore... Sva su tri hrvatska narječja odigrala važnu ulogu u stvaranju hrvatskoga standardnoga jezika i oblikovanju hrvatske jezične kulture te oslikavanju kulturno-povijesnoga areala.

II. ISTRAŽIVANJE

2.1. Cilj rada

Cilj je ovoga rada utvrditi koliki je stupanj prepoznavanja značenja pojedinih čakavskih i kajkavskih leksema na temelju njihovih (morfo)fonoloških značajki i to izvan konteksta te koliko je razumijevanje (značenje) tih raznodijalektnih riječi. Ispitanici su bili govornici štokavskoga narječja.² Upravo je zanimljivo vidjeti u kolikom će stupnju ispitanici, govornici štokavskoga narječja, prepoznati čakavske najviše dokazne vrijednosti za dokazivanje pripadnosti pojedinoga govora pojedinomu narječju, a u kolikom stupnju kajkavske. Dakle, ustanovit će se u kojoj mjeri ispitanici točno pridružuju pojedinom

¹ Karta je objavljena i u: Finka, B., Moguš, M. (1981). Karta čakavskog narječja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*.

U B. Finka, M. Moguš (ur.), 5 (str. 49-58). Zagreb: JAZU.

² O tome će biti više riječi u poglavlju 3.3. Provođenje upitnika.

leksemu njegov standardnojezični ekvivalent i u kojoj mjeri točno određuju njegovu pripadnost jednom od narječja.

III. METODOLOGIJA

3.1 Prikupljanje materijala i definiranje korpusa

Za opisivanje razlikovnih kriterija čakavskoga narječja autorice su koristile više izvora: knjigu M. Moguš *Čakavsko narječje. Fonologija* (1977), zatim rad istoga autora *Fonološki kriteriji za određivanje čakavskog narječja* (1973) te rad B. Finke *Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora* (1973). Za opisivanje razlikovnih kriterija kajkavskoga narječja autorice su se poslužile knjigom M. Lončarića *Kajkavsko narječje* (1996).

U radu je izdvojeno 20 primjera *općečakavskih jezičnih značajki najvišega razlikovnoga ranga* te isto toliko *općekajkavskih jezičnih značajki najvišega razlikovnoga ranga*.

Općečakavske su jezične značajke najvišega razlikovnoga ranga u radu sljedeće: 1. oblici zamjenice *ča* (3 primjera), 2. čakavska nepreventivna vokalizacija poluglasa u slabu položaju (8 primjera), 3. prijelaz prednjega nazala /ɛ/ u /a/ iza fonema /j/, /č/ i /ž/ (4 primjera) i 4. slabljenje šumnika na početku zatvorena sloga (5 primjera).

Općekajkavske su jezične značajke najvišega razlikovnoga ranga u radu sljedeće: 1. oblici zamjenice *kaj* (1 primjer), 2. prva kajkavska jednadžba (2 primjera), 3. druga kajkavska jednadžba (2 primjera), 4. kajkavske depalatalizacije (3 primjera), 5. protesko /v/ (3 primjera), 6. protetsko /h/ (1 primjer), 7. redukcija neakcentiranih samoglasnika i slogova (3 primjera), 8. mijenjanje artikulacije samoglasnika (3 primjera), 9. sekvencija /rj/ kao relikat palatalnoga /r/ (1 primjer) i 10. prijedlog *vu* (1 primjer).

3.2 Analiza i raščlamba

3.2.1 Općečakavske jezične značajke najvišega razlikovnoga ranga

Oblici zamjenice ča

Zamjenica *ča* lingvistički je reprezentant čakavskoga narječja (Lukežić, 1998: 15). Čakavskim se smatra pojava zamjenice *ča* u nekom od svojih oblika u pojedinom govoru ili idiomu. Upitnik sadrži tri takva primjera: *čo*, *neč* i *zač*. *čo* 'što' (< *č6): zatvaranjem artikulacije fonema /a/ dobiven je oblik zamjenice *čo* (< *ča*); *neč* 'nešto' (< *ne + č6): sraslica oblika akuzativa zamjenice

ča s negacijom; *zač* ‘zašto’ (< **za* + *čō*): sraslica oblika akuzativa zamjenice *ča* s prijedlogom *za*.

Čakavska nepreventivna vokalizacija poluglasa u slabu položaju

U čakavskom su sustavu mogući prijelazi poluglasa u slabu položaju u puni samoglasnik. Riječ je o nepreventivnim punim vokalizacijama svojstvenim unutar hrvatskoga sustava samo čakavskom narječju. Upitnik sadrži osam takvih primjera: *jagla*, *kadi*, *malinar*, *maša*, *va*, *Vazam*, *vazet* i *važgat*. *jagla* ‘igla’ (< **ĭ6gla*); *kadi* ‘gdje’ (< **kĭdĕ*); *malinar* ‘mlinar’ (< **mĭlinĭ*); *maša* ‘misa’ (< **mĭša*); *va* ‘u’ (< **vĭ*); *Vazam* ‘Uskrs’ (< **vĭ zĭmĭ*); *vazet* ‘uzeti’ (< **vĭzĕti*); *važgat* ‘upaliti’ (< **vĭžgati*).

Prijelaz prednjega nazala */ɛ/ u /a/ iza fonema /j/, /č/, /ž/ i /ž/

Odras prednjega nazala */ɛ/ iza /j/, /č/, /ž/ jedan je od kriterija koji određuju je li koji govor čakavski ili nije. Obično se tipično čakavskom pojavom smatra kontinuant /a/ za prednjojezični nazalni vokal iza navedenih palatala. Prema tome, */ɛ/ iza /j/, /č/, /ž/ > /ja/, /ča/, /ža/. Upitnik sadrži četiri takva primjera: *jatra*, *počat*, *zajik* i *žaja*.

jatra ‘jetra’ (< **jĕtro*); *počat* ‘početi’ (< **počĕti*); *zajik* ‘jezik’ (< **jĕzykĭ*): s metatezom od *jazik*; *žaja* ‘žed’ (< **žĕja*).

Slabljenje šumnika na dočetu zatvorena sloga

Riječ je o eliminaciji napetosti u slogovima zatvorenim najnapetijim šumnim suglasnicima. Slabljenje napetosti prvoga od dvaju suglasnika u suglasničkome skupu jedna je od značajki čakavštine. Radi se o slabljenju napetosti najnapetijih šumnih suglasnika, okluziva i afrikata koji zatvaraju slog. Ono se može ostvariti unutar kategorije šumnika, zamjenom okluziva i afrikata frikativima; zamjenom okluziva i afrikata sonantima; potpunom redukcijom okluziva ili afrikata. Upitnik sadrži pet takvih primjera: *kluvko*, *maška*, *osto*, *polkova* i *vojka*.

kluvko ‘klupko’ (< *klup-ko*): zamjena afrikate sonantom; *maška* ‘mačka’ (< *mač-ka*): zamjena afrikate manje napetim frikativom; *osto* ‘ocat’ (< *oc-to*): zamjena afrikate manje napetim frikativom; *polkova* ‘potkova’ (< *pot-ko-va*): zamjena afrikate sonantom; *vojka* ‘vočka’ (< *voč-ka*): zamjena afrikate sonantom.

3.2.2 Općekajkavske jezične značajke najvišega razlikovnoga ranga

Oblici zamjenice kaj

Zamjenica *kaj* lingvistički je reprezentant kajkavskoga narječja. Kajkavskim se smatra pojava zamjenice *kaj* u nekom od svojih oblika u pojedinom govoru ili idiomu. Upitnik sadrži jedan takav primjer: *zakaj*.

zakaj ‘zašto’ (< **za* + *kaj*).

Prva kajkavska jednadžba

Riječ je o jednakom refleksu jata i poluglasa (/ɛ/ > /ɛ/ < /ə/). Upitnik sadrži dva takva primjera: *bɛlajnɛk* i *vɛtɛr*.

bɛlajnɛk 'bjelanjak'; *vɛtɛr* 'vjetar' (< *vĕtъrъ).

Druga kajkavska jednadžba

Radi se o općehrvatskoj jednadžbi s posebnim rezultatom u kajkavskom narječju (/q/ > /q/ < / /). Upitnik sadrži dva takva primjera: *rɔka* i *sɔza*.

rɔka 'ruka' (< *rɔka); *sɔza* 'suza' (< *s za).

Kajkavska depalatalizacija

Pojava zahvaća osnovno kajkavsko /h/. Radi se o premetanju, odnosno metatezi njegovih sastavnica i to na kraju riječi i u sredini (/nj/ > /jn/). Upitnik sadrži tri takva primjera: *Frajno*, *kojn* i *kopajnɛ*.

Frajno 'Franjo'; *kojn* 'konj' i *kopajn* 'kopanje'.

Protetsko /v/

Riječi koje počinju fonemom /u/ dobivaju obično ispred sebe protetsko /v/.

Upitnik sadrži tri takva primjera: *vučiti*, *vujna* i *vumrėti*.

vučiti 'učiti' (< učiti); *vujna* 'ujna' (< ujna); *vumrėti* 'umrijeti' (< *vъ mĕrĕtъ).

Protetsko /h/

Protetsko /h/ u kajkavskom narječju dolazi ispred slogotvornoga /r/ te u pojedinačnim primjerima ispred inicijalnoga etimološkog /a/. Upitnik sadrži jedan takav primjer: *hrš*. *hrš* 'raž'.

Redukcija neakcentiranih samoglasnika (i slogova) Upitnik sadrži tri takva primjera: *jɛmpot*, *sim* i *tam*.

jɛmpot 'jedan put' (< jedenpot); *sim* 'ovamo' (< simo); *tam* 'tamo' (< tamo).

Mijenjanje artikulacije samoglasnika (promjena /o/ u /ɛ/)

Radi se o pojavi koja zahvaća sve imenice srednjega roda. Naime, u tih imenica u nominativu jednine mijenja se artikulacija fonema, odnosno dolazi do promjene fonema /o/ u /ɛ/. Upitnik sadrži tri takva primjera: *čɛlɛ*, *jokɛ* i *jutr*.

čɛlɛ 'čelo'; *jokɛ* 'oko'; *jutr* 'jutro'. Sekvencija /rj/ kao relikat palatalnoga /r/

Upitnik sadrži jedan takav primjera: *zorja*.

zorja 'zora'.

Prijedlog vu

Upitnik sadrži jedan takav primjera: *zorja*.

vu 'u' (< *vъ)

3.3 Provođenje upitnika

Na temelju navedenoga korpusa, dakle precizno odabranih alijeteta, provedeno je istraživanje prepoznavanja najviših dokaznih vrijednosti za dokazivanje pripadnosti pojedinoga govora određenomu narječju. U radu je 20 čakavskih i 20 kajkavskih alijeteta dano ispitanicima, govornicima štokavskoga narječja na prepoznavanje. Ispitanici su bili birani nasumično; većinom su to bili studenti koji su porijeklom sa štokavskoga govornoga područja, odnosno s područja Dalmatinske zagore. Vodio se računa o tome da su oba roditelja ispitanika rođena te da i danas žive na području Imotske krajine, prostoru koje pripada štokavskom narječju. Ispitanici su bili od 18 do 25 godina, oba spola.

Namjera je bila ustanoviti koliko pojedinci, odnosno studenti na temelju napisanoga mogu odrediti koji leksem pripada kojem narječju. Uz informaciju, poznaju li leksem ili ne te navođenje o kojem se narječju radi, ispitanici su trebali navesti i značenje leksema. Dobiveni rezultati uspoređeni su s njegovim standardnojezičnim ekvivalentom. Namjera je bila vidjeti koliko jedan napisani leksem kao reprezentant pojedinoga narječja može poslužiti pojedincu kao informacija. Ispitanici su znali da su u analizu uključena samo dva narječja, čakavsko i kajkavsko. Na temelju pojedinačnih leksema provedena je analiza. Upitnik je imao smjernice prikazane u **Tablici 1.**

Tablica 1. Upitnik

Rd.br.	LEKSEMI	POZNAVANJE LEKSEMA		ZNAČENJE LEKSEMA	PRIPADNOST NARJEČJU Č/K
		DA	NE		
1.					

Čakavski i kajkavski alijeteti navedeni su u upitniku jedan za drugim bez ikakvog reda. Kako su na prepoznavanje riječi dane samo u pisanom obliku, nije naveden naglasak. Osim ovoga, studenti su trebali odgovoriti i na pitanje poznaju li leksem ili ne. Odgovor ne, isključivao je daljnje ispunjavanje.

IV. REZULTATI I RASPRAVA

Analiza je napravljena na nekoliko razina. Prva je analiza stvarnog prepoznavanja značenja napisanih leksema na temelju njihovih (morfo) fonoloških značajki. Od ukupno 20 čakavskih leksema nitko od ispitanika nije prepoznao 5 leksema (*kadi*, *maša osto*, *vojka* i *žaja*), odnosno njih 25% dok od 20 kajkavskih leksema nitko nije prepoznao 4 leksema (*čelę hrš*, *jokę* i *kojn*) pa neprepoznavanje iznosi 20%. To pokazuje da u oba narječja postoji podjednak broj leksema koje studenti ne prepoznaju.

Što se tiče određivanja značenja tih leksema, dobivena je šarolika situacija. U **Tablici 2** i **Tablici 3** navedeni su čakavski i kajkavski leksemi, odnosno oni leksemi kod kojih nitko od ispitanika nije naveo pravo značenje. Prvo je naveden čakavski/kajkavski leksem, zatim pravo značenje toga leksema pa značenje leksema koje je naveo ispitanik (znak / označavao je da ispitanik nije naveo niti jedno značenje) te zatim postotak broja ispitanika, odnosno studenata koji su određivali to značenje.

Tablica 2. Određivanje značenja onih čakavskih leksema kod kojih nitko od ispitanika nije naveo pravo značenje

Čakavski leksem	Pravo značenje leksema	Značenje leksema koje je naveo ispitanik	Postotak broja studenata koji određuju značenje leksema
<i>vojka</i>	'vočka'	/	76,6%
		'ujak' ('ujac')	16,6%
		'uvijek'	6,6 %
<i>kadi</i>	'gdje'	/	70%
		'kad(a)'	18,3%
		'kamo'	11,6%
<i>maša</i>	'misa'	/	81,6%
		'mašna'	15%
		'uzvik '	1,6%
		'previše'	1,6%
<i>osto</i>	'ocat'	/	66,6%
		'ostao'	33,3%
<i>žaja</i>	'žeđ'	/	100%

Tablica 3. Određivanje značenja onih kajkavskih leksema kod kojih nitko od ispitanika nije naveo pravo značenje

Kajkavski leksem	Pravo značenje leksema	Značenje leksema koje je naveo ispitanik	Postotak broja studenata koji određuju značenje leksema
<i>čęę</i>	'pčela'	/	80%
		'pčele'	15%
		'čela'	3,3%
		'crven'	1,6%
<i>hrš</i>	'raž'	/	75%
		'krš'	25%
<i>kojn</i>	'konj'	/	71,6%
		'koji'	28,3%
<i>jokę</i>	'oko'	/	100%

Analiza prepoznavanja svih leksema pokazat će se u sljedećim dvjema tablicama (**Tablici 4** i **Tablici 5**). Leksemi će biti navođeni prema stupnju prepoznavanja, od slabije prepoznatog do bolje prepoznatog leksema. Stoga će se iz tablica lijepo moći iščitati koji čakavski/kajkavski leksem studenti bolje prepoznaju.

Tablica 4. Prepoznavanje značenja čakavskih leksema

Čakavski leksem(i)	Broj studenata koji prepoznaju značenje leksema	Postotak broja studenata koji prepoznaju značenje leksema
<i>vojka</i>	0	0%
<i>kadi</i>	0	0%
<i>maša</i>	0	0%
<i>osto</i>	0	0%
<i>žaja</i>	0	0%
<i>zajik</i>	4	6,6%
<i>malinar</i>	5	8,3%
<i>počat</i>	6	10%
<i>polkova</i>	6	10%
<i>važgat</i>	8	13,3%
<i>jatra</i>	9	15%
<i>neč</i>	17	28,3%
<i>va</i>	17	28,3%
<i>jagla</i>	19	31,6%
<i>maška</i>	19	31,6%
<i>Vazam</i>	28	46,6%
<i>kluvko</i>	34	56,6%
<i>vazet</i>	35	58,3%
<i>zač</i>	42	70%
<i>čo</i>	44	73,3%

Tablica 5. Prepoznavanje značenja kajkavskih leksema

Kajkavski leksem(i)	Broj studenata koji prepoznaju značenje leksema	Postotak broja studenata koji prepoznaju značenje leksema
<i>čelę</i>	0	0%
<i>hrš</i>	0	0%
<i>kojn</i>	0	0%
<i>jokę</i>	0	0%
<i>jęmpot</i>	8	13,3%
<i>vu</i>	8	13,3%
<i>vujna</i>	8	13,3%
<i>kopajņę</i>	9	15%
<i>bęlajņek</i>	10	16,6%
<i>ręka</i>	10	16,6%
<i>sim</i>	10	16,6%
<i>jutrę</i>	22	36,6%
<i>vućiti</i>	25	41,6%
<i>sęza</i>	35	58,3%
<i>Frajno</i>	50	83,3%
<i>zakaj</i>	55	91,6%
<i>vumręti</i>	55	91,6%
<i>vęter</i>	58	96,6%
<i>tam</i>	59	98,3%
<i>zorja</i>	59	98,3%

Uzimajući u obzir rezultate dobivene u **Tablici 4** i **Tablici 5** može se izračunati i srednja vrijednost postotka broja studenata koji prepoznaju značenje prosječnog čakavskog/kajkavskog leksema. To predodčuje **Tablica 6**.

Tablica 6. Određivanje srednje vrijednosti broja studenata koji prepoznaju značenje

	Čakavsko narječje	Kajkavsko narječje
Srednja vrijednost broja studenata koji prepoznaju značenje	24,39%	40,05%

Da bi se vidjelo jesu li dobiveni podaci statistički značajni, izvršit će se analiza pomoću hkvadrat testa (Vrdoljak, 2007: 207-213). Pri tome će poslužiti podaci (brojevi) dobiveni u **Tablici 4 i 5**.

Tablica 7. Izračunavanje hkvadrat testa - frekvencije prepoznavanja leksema

	Prepoznavanje	Neprepoznavanje	Ukupno
Čakavski leksem	293	907	1200
Kajkavski leksem	481	719	1200
Ukupno	774	1626	2400

Tablica 7a. Izračunavanje hkvadrat testa postupkom očekivane frekvencije

f_0	f_i	$f_0 - f_i$	$(f_0 - f_i)^2$	$\frac{(f_0 - f_i)^2}{f_i}$
293	387	-94	8836	22,83
907	813	94	8836	10,87
481	387	94	8836	22,83
719	813	-94	8836	10,87
$\sum \frac{(f_0 - f_i)^2}{f_i} = \chi^2 = 67,40$				

Ova se vrijednost hkvadrat testa uspoređuje s tabličnim podacima o distribuciji uzoraka hkvadrata ovisno o stupnjevima slobode. U ovom slučaju, broj stupnjeva slobode iznosi 1 za koju granična vrijednost distribucije hkvadrata na razini značajnosti od 5% iznosi približno 3,843. Budući da je dobivena vrijednost hkvadrat testom naših statističkih uzoraka od 67,40 znatno veća od tih 3,843,

zaključuje se da postoji statistički značajna razlika u frekvenciji prepoznavanja čakavskih i kajkavskih leksema. Drugim riječima, podaci izneseni u **Tablici 6** statistički su značajni te ih se uzima kao vjerodostojne rezultate ovog istraživanja.

Slijedi određivanje značenja leksema navedenih u **Tablici 4** i **Tablici 5** (izuzimajući one lekseme kod kojih nitko od ispitanika nije točno odredio značenje). To predočuju **Tablica 8** i **Tablica 9**. Navedene tablice imaju iste smjernice kao **Tablica 2** i **Tablica 3**.

Tablica 8. Određivanje značenja čakavskih leksema kod kojih je barem jedan ispitanik naveo pravo značenje

Čakavski leksem	PraPravo značenje leksema	Značenje leksema koje je naveo ispitanik	Postotak broja studenata koji određuju značenje leksema
<i>zajik</i>	'jezik'	'jezik'	6,6%
		'jedno'	3,3%
		/	90%
<i>malinar</i>	'mlin'	'mlin'	8,3%
		'mali'	16,6%
		'malina'	16,6%
		/	58,3%
<i>počat</i>	'početi'	'početi'	10%
		'pečat'	6,6%
		/	83,6%
<i>polkova</i>	'potkova'	'potkova'	10%
		/	90%
<i>važgat</i>	'upaliti'	'upaliti'	13,3%
		'ožgat'	6,6%
		'zapaliti'	5%
		/	75%
<i>jatra</i>	'jetra'	'jetra'	15%
		'jutro'	15%
		/	70%

Čista drugost, drugost od više njih kao informacija

<i>neč</i>	'nešto'	'nešto'	28,3%
		'ništa'	16,6%
		/	55%
<i>va</i>	'u'	'u'	28,3%
		'ide'	11,6%
		'íci'	5%
		/	55%
<i>jagla</i>	'igla'	'igla'	31,6%
		'magla'	3,3%
		/	65%
<i>maška</i>	'mačka'	'mačka'	31,6%
		'maska'	16,6%
		/	51,6%
<i>Vazam</i>	'Uskrs'	'Uskrs'	46,6%
		/	53,3%
<i>klupko</i>	'klupko'	'klupko'	56,6%
		/	43,3%
<i>vazet</i>	'uzeti'	'uzeti'	58,3%
		'oslobađanje'	3,3%
		'uzrok'	1,6%
		/	36,6%
<i>zač</i>	'zašto'	'zašto'	70%
		/	30%
<i>čo</i>	'što'	'što'	73,3%
		/	26,6%

Tablica 9. Određivanje značenja kajkavskih leksema kod kojih je barem jedan ispitanik naveo pravo značenje

Kajkavski leksem	Pravo značenje leksema	Određivanje značenja leksema	Postotak broja studenata koji određuju značenje leksema
<i>jěmpot</i>	'jedan put'	'jedan put'	13,3%
		'jednom'	3,3%
		'pot'	1,6%
		/	81,6%
<i>vu</i>	'u'	'u'	13,3%
		'uzvik'	28,3%
		'vuk'	1,6%
		/	56,6%
<i>vujna</i>	'ujna'	'ujna'	13,3%
		'vuna'	61,6%
		/	25%
<i>kopajņę</i>	'kopanje'	'kopanje'	15%
		'kopačke'	25%
		/	60%
<i>bělajņęk</i>	'bjelanjak'	'bjelanjak'	16,6%
		'dernek'	1,6%
		/	55%
<i>rōka</i>	'ruka'	'ruka'	16,6%
		'rukom'	28,3%
		/	55%
<i>sim</i>	'ovamo'	'ovamo'	16,6%
		'ovdje'	8,3%
		'tamo'	8,3%
		'svim'	3,3%
		/	63,3%

<i>jutře</i>	'jutro'	'jutro'	36,6%
		/	63,4%
<i>vučiti</i>	'učiti'	'učiti'	41,6%
		'vući'	25%
		/	33,3%
<i>soza</i>	'suza'	'suza'	58,3%
		/	41,7%
<i>Frajno</i>	'Franjo'	'Franjo'	83,3%
		'trajno'	16,7%
<i>zakaj</i>	'zašto'	'zašto'	91,6%
		/	8,3%
<i>vumřeti</i>	'umrijeti'	'umrijeti'	93,3%
		/	6,6%
<i>vęter</i>	'vjetar'	'vjetar'	96,6%
		/	3,3%
<i>tam</i>	'tamo'	'tamo'	98,3%
		/	1,6%
<i>zorja</i>	'zora'	'zora'	98,3%
		/	1,6%

Drugi dio istraživanja, odnosi se na određivanje pripadnosti leksema pojedinom narječju hrvatskoga jezika. Uz one lekseme za koje su smatrali da ih prepoznaju, ispitanici su navodili i kojem narječju hrvatskoga jezika pripadaju. Važno je ponoviti da ispitanici nisu znali da se radi samo o čakavskim i kajkavskim leksemima pa su pogrešno prepoznavali i bilježili pojedine lekseme kao dio štokavskoga jezičnoga sustava.

Tablica 10. Određivanje pripadnosti čakavskoga leksema čakavskomu narječju

Čakavski leksem(i)	Broj studenata koji prepoznaju pripadnost pojedinoga leksema čakavskom narječju	Postotak broja studenata koji prepoznaju pripadnost pojedinoga leksema čakavskom narječju
<i>zajik</i>	0	0%
<i>kadi</i>	0	0%
<i>osto</i>	0	0%
<i>malinar</i>	0	0%
<i>vojka</i>	1	1,6%
<i>počat</i>	2	3,3%
<i>polkova</i>	2	3,3%
<i>maša</i>	9	15%
<i>jatra</i>	10	16,6%
<i>neč</i>	10	16,6%
<i>važgat</i>	15	25%
<i>žaja</i>	16	26,6%
<i>va</i>	17	28,3%
<i>jagla</i>	19	31,6%
<i>kluvko</i>	36	60%
<i>maška</i>	38	63,3%
<i>vazet</i>	42	70%
<i>Vazam</i>	60	100%
<i>zač</i>	60	100%
<i>čo</i>	60	100%

Tablica 11. Određivanje pripadnosti kajkavskoga leksema kajkavskomu narječju

Kajkavski leksem(i)	Broj studenata koji prepoznaju pripadnost pojedinoga leksema kajkavskom narječju	Postotak broja studenata koji prepoznaju pripadnost pojedinoga leksema kajkavskom narječju
<i>hrš</i>	0	0%
<i>roka</i>	0	0%
<i>jęmpot</i>	0	0%
<i>kopajn</i>	0	0%
<i>čęļę</i>	1	1,3%
<i>bęļajnęk</i>	1	1,6%
<i>jokę</i>	1	1,6%
<i>vu</i>	5	8,3%
<i>vujna</i>	8	13,3%
<i>jutrę</i>	10	16,6%
<i>kojn</i>	15	25%
<i>vučiti</i>	17	28,3%
<i>sęza</i>	20	33,3%
<i>Frajno</i>	26	43,3%
<i>zorja</i>	33	55%
<i>vumreći</i>	38	63,3%
<i>vęęę</i>	49	81,6%
<i>zakaj</i>	60	100%
<i>tam</i>	60	100%
<i>sim</i>	60	100%

Uzimajući u obzir rezultate dobivene u **Tablici 10** i **Tablici 11** može se izračunati i srednja vrijednost postotka broja studenata koji prepoznaju pripadnost pojedinoga prosječnog čakavskog/kajkavskog leksema pojedinom narječju. To predočuje **Tablica 12**.

Tablica 12. Određivanje srednje vrijednosti broja studenata koji prepoznaju pripadnost pojedinoga leksema pojedinomu narječju

	Čakavsko narječje	Kajkavsko narječje
Srednja vrijednost broja studenata koji prepoznaju pripadnost pojedinoga leksema pojedinomu narječju	33,06%	33,6%

Od ukupno 20 kajkavskih leksema njih 4, odnosno 15% svi su ispitanici prepoznali kao dio kajkavskoga narječja. To su leksemi: *sim*, *tam* i *zakaj*. Od ukupno 20 čakavskih leksema isti je broj prepoznavanja pripadnosti leksema čakavskom narječju, njih 4, odnosno 15%. To su leksemi *čo*, *zač* i *Vazam*.

Tablica 13. Izračunavanje hikovadrat testa - frekvencije prepoznavanja pripadnosti leksema pojedinom narječju

	Prepoznavanje	Neprepoznavanje	Ukupno
Čakavsko narječje	397	803	1200
Kajkavsko narječje	404	796	1200
Ukupno	801	1599	2400

Tablica 13a. Izračunavanje hikvadrat testa postupkom očekivane frekvencije

f_0	f_t	$f_0 - f_t$	$(f_0 - f_t)^2$	$\frac{(f_0 - f_t)^2}{f_t}$
397	400,5	-3,5	12,25	0,03
803	799,5	3,5	12,25	0,02
404	400,5	3,5	12,25	0,03
796	799,5	-3,5	12,25	0,02
$\sum \frac{(f_0 - f_t)^2}{f_t} = \chi^2 = 0,09$				

Dobivena vrijednost hikvadrat testa naših statističkih uzoraka od 0,09 pokazuje da ne postoji statistički značajna razlika u frekvenciji prepoznavanja pripadnosti leksema pojedinom narječju..

ZAKLJUČAK

Provedeno je istraživanje prepoznavanja precizno odabranih čakavskih i kajkavskih alijeteta, odnosno najviših dokaznih vrijednosti za dokazivanje pripadnosti pojedinoga govora određenu narječju. Namjera je bila ispitati stupanj prepoznavanja značenja pojedinih čakavskih i kajkavskih leksema na temelju njihovih (morfo)fonoloških značajki i to izvan konteksta te može li se na temelju napisanoga odrediti koji leksem pripada kojem narječju. Osim toga provjeravalo se i razumijevanje (značenje) tih riječi. Htjelo se utvrditi koliko jedan leksem kao reprezentant pojedinoga narječja može poslužiti pojedincu kao informacija.

Rezultati su istraživanja pokazali da ispitanici jako loše prepoznaju značenja leksema obaju narječja.

Moguće je da je prepoznavanje otežavalo i to što su leksemi bili izolirani, izvan konteksta, ali i to što nisu bili izgovoreni (naglasak bi možda olakšao prepoznavanje). Iz ovoga proizlazi pretpostavka da bi rezultati zasigurno bili bolji kada bi se ispitivalo značenje ovih leksema koji bi se ispitanicima izgovorili ili kada bi se svaki leksem našao u kontekstu. Stoga to može ostati predmet nekoga drugoga rada!

Najvažniji dio kulturne baštine hrvatskog naroda jest njegov jezik. On je temelj sveukupne hrvatske kulture i dokaz svijesti o pripadnosti jedinstvenom hrvatskom nacionalnom biću kroz čitavu povijest. Jezični identitet

jest dio nacionalnoga (etničkoga) identiteta stoga se ne smije zaboraviti i to da je jedna od bitnih sastavnica ukupnoga hrvatskoga jezičnoga identiteta njegova tronarječnost. Čakavsko, kajkavsko i štokavsko narječje čine veliko bogatstvo hrvatskoga jezika stoga je itekako važno da se može uspostaviti i komunikacija između govornika različitih narječja i njihovih dijalekata. Takav pozitivan pogled na hrvatski jezik, na narječja, dijalekte, skupine govora..., rezultirat će dijalekatskom snošljivošću što je itekako bitno za hrvatsku nacionalnu kulturu uopće.

Literatura

- Barac-Grum, V., Zečević, V. (1977). Problematika dijalekatskog miješanja. *Rasprave Instituta za jezik*, 3, 33-36.
- Belić, A. (1926-1927). Misli o prikupljanju dialektatskog materiala. *Južnoslovenski filolog*, 6, 1-10.
- Brozović, D. (1988). Čakavsko narječje. U D. Brozović i P. Ivić (ur.). *Jezik srpskohrvatski, hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski* (str. 80-90). Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.
- Brozović, D. (1970b). Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 8, 5-32.
- Brozović, D. (1988). *Kajkavsko narječje*. U D. Brozović i P. Ivić (ur.). *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. (str. 90-99). Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.
- Brozović, D. (1998). Čakavsko narječje. U M. Lončarić (ur.). *Hrvatski jezik* (str. 217-231). Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej.
- Damjanović, S. (2003). *Staroslavenski jezik*. Hrvatska sveučilišna naklada: Zagreb.
- Finka, B. (1973). Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora. U B. Finka (ur.). *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 3 (str. 5-77). Zagreb: JAZU.
- Hraste, M. (1960). Metodologija ispitivanja naših dijalekata. *Jezik*, 3-4, 71-81.
- Kurtović, I. (2003). *Fonološki opis mjesnih govora čakavskih mjesta koja gravitiraju Zadru, Šibeniku i Splitu*. Magistarski rad. Zagreb.
- Lisac, J. (2003). *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lončarić, M. (1996). *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Lukežić, I. (1998). *Govori Klane i Studene*, 1, Crikvenica: Libellus.

- Moguš, M. (1973). Fonološki kriteriji za određivanje čakavskog narječja. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 13, 23-36.
- Moguš, M. (1977). *Čakavsko narječje. Fonologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Šojat, A. (1981). Čakavske osobine u jugozapadnim kajkavskim govorima. U B. Finka i M. Moguš (ur.). *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5 (str. 151-167). Zagreb: JAZU.
- Tomelić Ćurlin, M. (2008). *Fonologija i morfologija govora središnjeg područja poluotoka Pelješca*. Doktorska disertacija: Zagreb.
- Tomelić Ćurlin, M., Runjić-Stoilova, A. (2010). Prozodijska obilježja splitske čakavštine kroz tri generacije. *Prostor i vrijeme u jeziku: Jezik u prostoru i vremenu*. 247-248. Zagreb – Osijek: HDPL i FF Sveučilišta JJ Strossmayera.
- Vrdoljak, B. (2007). *Vjerojatnost i statistika*. Građevinsko-arhitektonski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split.

Prilog 1. Rječnik čakavskih i kajkavskih leksema korištenih u istraživanju

Kratice

adj. - pridjev	m - muški rod
adv. - prilog	n - srednji rod
ČA - čakavski alijetet	pf. - svršeni glagol
f - ženski rod	pl. tant. - pluralia tantum
impf. - nesvršeni glagol	praep. - prijedlog
KA - kajkavski alijetet	pron. - zamjenica

bělajņek m - bjelanjak (KA)

čęļę n - čelo (KA)

čo pron. - što (ČA) **Frajno** m - Franjo (KA) **hrš** m - raž (KA)

jagla f - igla (ČA)

jatra f - jetra (ČA)

jęmpot adv. - jedan put (KA)

jokę n - oko (KA) **jutrn** - jutro (KA) **kadi** adv. - gdje (ČA) **kluvko** n - klupko (ČA) **kojn** m - konj (KA)

kopajņę n - kopanje (KA) **malinar** m - mlinar (ČA) **maša** f - misa (ČA)

maška f - mačka (ČA) **neč** pron. - nešto (ČA) **osto** m - ocat (ČA)

počat pf. - početi (ČA) **polkova** f - potkova (ČA) **ręka** f - ruka (KA)

sim adv. - ovamo (KA)

sęza f - suza (KA) **tam** adv. - tamo (KA) **va** praep. - u (ČA)

Vazam m - Uskrs (ČA) **vazet** pf. - uzeti (ČA) **važgat** pf. - upaliti (ČA) **vęter**
m - vjetar (KA) **vojka** f - voćka (ČA)
vu praep. - u (KA) **vučiti** impf. - učiti (KA) **vujna** f - ujna (KA)
vumreći pf. - umrijeti (KA)
zač adv. - zašto (ČA) **zajik** m - jezik (ČA) **zakaj** adv. - zašto (KA) **zorja** f
- zora (KA)
žaja f - žed (ČA)

Marijana TOMELIĆ ĆURLIN
Anita RUNJIĆ-STOILLOVA

***PURE OTHERNESS, OTHERNESS
FROM OTHERS AS INFORMATION***

In the literature on dialectology, the book entitled *The Chakavian Dialect: Phonology* (1977) by M. Moguš is among the most relevant. In it, Moguš provides a brief introductory overview of the dialectological criteria that are of importance for researching specific types of speech patterns. By introducing the term *alijetet* (pure otherness), which signifies otherness from all other systems, and *alteritet* (alterity), which signifies otherness of the other of two (but not all of them), Moguš established the basic criteria for the classification of particular speech patterns into dialects of the same language. The criterion of otherness was the starting point for the analysis in this paper, the purpose of which is to present the highest evidential values for proving that a certain speech patterns belongs to a certain dialect.

Key words: *pure otherness, alterity, Chakavian dialect, Kajkavian dialect*